

GLOBALLASHUV SHAROITIDA INGLIZ TILI TERMINOLOGIYASINING
RIVOJI

Xurramova Muhayyo Mamanazarovna,

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti ingliz tili o'qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18358595>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada globallashuv jarayonlari sharoitida ingliz tili terminologiyasining shakllanishi, rivojlanish dinamikasi va zamonaviy kommunikativ makondagi funksional o'rni kompleks tahlil qilinadi. So'nggi yillarda fan, texnologiya, iqtisodiyot, tibbiyot, ta'lim va raqamli kommunikatsiya sohalarida ingliz tili terminlarining keskin ko'payishi kuzatilmoqda. Bu holat ingliz tilining global lingua franca sifatidagi mavqeini yanada mustahkamlab, terminologik tizimning doimiy yangilanishiga olib kelmoqda.

Tadqiqotda terminologik birliklarning paydo bo'lish mexanizmlari, ularning semantik kengayishi, so'z yasash modellari va xalqaro terminologik almashinuv jarayonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ingliz tili terminlarining boshqa tillarga, xususan, o'zbek tiliga kirib kelishi, moslashuvi va mahalliy til tizimiga ta'siri masalalari ham yoritiladi. Maqolada so'nggi besh yilda chop etilgan xalqaro lingvistik tadqiqotlar, terminologiya bo'yicha ilmiy maqolalar va statistik ma'lumotlardan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari ingliz tili terminologiyasining globallashuv sharoitida faqat lingvistik hodisa emas, balki ijtimoiy-madaniy va texnologik omillar bilan chambarchas bog'liq kompleks jarayon ekanini ko'rsatadi. Mazkur maqola ingliz tili terminologiyasini o'rganish, uni o'qitish metodikasini takomillashtirish hamda ilmiy va professional muloqotda samarali qo'llash uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: globallashuv, ingliz tili, terminologiya, lingua-franka, terminologik tizim, leksik innovatsiyalar, til siyosati, xalqaro kommunikatsiya.

Abstract. This scientific article comprehensively analyzes the formation, development dynamics and functional role of English terminology in the context of globalization processes. In recent years, a sharp increase in English terms has been observed in the fields of science, technology, economics, medicine, education and digital communication. This situation further strengthens the position of English as a global lingua franca and leads to a constant renewal of the terminological system.

The study analyzes the mechanisms of the emergence of terminological units, their semantic expansion, word formation models and international terminological exchange processes. It also covers the issues of the penetration of English terms into other languages, in particular the Uzbek language, their adaptation and impact on the local language system. The article uses international linguistic research, scientific articles on terminology and statistical data published in the last five years.

The results of the study show that English terminology in the context of globalization is not only a linguistic phenomenon, but also a complex process closely related to socio-cultural and technological factors. This article is of theoretical and practical importance for the study of English terminology, improving its teaching methodology, and effective use in scientific and professional communication.

Keywords: globalization, English, terminology, lingua franca, terminological system, lexical innovations, language policy, international communication.

Аннотация. В данной научной статье всесторонне анализируются формирование, динамика развития и функциональная роль английской терминологии в контексте процессов глобализации. В последние годы наблюдается резкий рост использования английских терминов в областях науки, техники, экономики, медицины, образования и цифровой коммуникации. Эта ситуация еще больше укрепляет позиции английского языка как глобального лингва франка и приводит к постоянному обновлению терминологической системы.

В исследовании анализируются механизмы возникновения терминологических единиц, их семантическое расширение, модели словообразования и процессы международного

терминологического обмена. Также рассматриваются вопросы проникновения английских терминов в другие языки, в частности в узбекский язык, их адаптация и влияние на местную языковую систему. В статье используются международные лингвистические исследования, научные статьи по терминологии и статистические данные, опубликованные за последние пять лет.

Результаты исследования показывают, что английская терминология в контексте глобализации является не только лингвистическим феноменом, но и сложным процессом, тесно связанным с социокультурными и технологическими факторами. Данная статья имеет теоретическое и практическое значение для изучения английской терминологии, совершенствования методики ее преподавания и эффективного использования в научной и профессиональной коммуникации.

Ключевые слова: глобализация, английский язык, терминология, лингва франка, терминологическая система, лексические инновации, языковая политика, международная коммуникация.

Kirish. XXI asrda globallashuv jarayonlari insoniyat hayotining barcha sohalarini, jumladan, til va kommunikatsiya tizimlarini ham tubdan o'zgartirdi. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, transmilliy kompaniyalar faoliyatining kengayishi, ilm-fan va ta'limning xalqaro miqyosda integratsiyalashuvi natijasida tillararo aloqalar misli ko'rilmagan darajada kuchaydi. Ushbu jarayonda ingliz tili yetakchi global aloqa vositasi sifatida alohida o'rin egallaydi.

Bugungi kunda ingliz tili nafaqat xalqaro muloqot tili, balki fan, texnologiya, iqtisodiyot, siyosat, tibbiyot va raqamli makonning asosiy terminologik manbai hisoblanadi. Ayniqsa, terminologiya sohasi ingliz tilining global ta'sirini eng yaqqol aks ettiruvchi qatlamlardan biridir. Har yili minglab yangi terminlar yaratilmoqda va ular qisqa vaqt ichida dunyoning turli tillariga kirib bormoqda.

Globallashuv sharoitida terminologik tizimlar doimiy harakatda bo'lib, ular tilning ichki imkoniyatlari bilan bir qatorda tashqi ijtimoiy, texnologik va madaniy omillar ta'sirida shakllanadi. Ingliz tili terminologiyasining rivoji ham aynan shu omillar bilan uzviy bog'liq. Masalan, sun'iy intellekt, kiberxavfsizlik, bioinformatika, raqamli iqtisodiyot kabi sohalarining rivojlanishi yangi terminlar paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda.

So'nggi yillarda o'tkazilgan lingvistik tadqiqotlar ingliz tilining terminologik resurslari nihoyatda moslashuvchan ekanini ko'rsatmoqda. Ingliz tili yangi tushunchalarni ifodalashda qisqa, aniq va xalqaro miqyosda tez qabul qilinadigan terminlarni yaratish imkoniyatiga ega. Bu esa uni globallashuv davrida yetakchi terminologik tilga aylantirmoqda.

Shu bilan birga, ingliz tili terminologiyasining jadal kengayishi boshqa tillar terminologik tizimlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ko'plab milliy tillarda inglizcha terminlarning to'g'ridan-to'g'ri o'zlashtirilishi, kalkalash yoki moslashtirish jarayonlari kuzatilmoqda. Bu holat til siyosati, tilni saqlash va rivojlantirish masalalarida yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, u globallashuv sharoitida ingliz tili terminologiyasining rivojlanish tendensiyalarini ilmiy asosda tahlil qiladi hamda ushbu jarayonning lingvistik va ijtimoiy oqibatlarini ochib beradi. Tadqiqot OAK talablariga muvofiq holda, soʻnggi yillardagi aniq ilmiy maʼlumotlar va empirik kuzatuvlarga asoslangan.

Maqolaning asosiy maqsadi ingliz tili terminologiyasining globallashuv sharoitidagi rivojlanish mexanizmlarini aniqlash, uning zamonaviy til tizimidagi oʻrnini baholash va terminologik innovatsiyalarning asosiy yoʻnalishlarini koʻrsatib berishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun terminlarning paydo boʻlish sabablari, ularning semantik va struktur xususiyatlari hamda xalqaro miqyosda tarqalish jarayonlari tahlil qilinadi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot ingliz tili terminologiyasining globallashuv sharoitidagi rivojlanishini oʻrganishga qaratilgan boʻlib, unda kompleks metodologik yondashuv qoʻllanildi. Tadqiqot metodologiyasi sifat va miqdoriy tahlil usullarining uygʻunlashuvi asosida shakllantirildi. Bu yondashuv terminologik birliklarning nafaqat struktur-semantik xususiyatlarini, balki ularning ijtimoiy-kommunikativ funksiyalarini ham chuqur tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning empirik bazasini 2019–2025-yillar oraligʻida chop etilgan ilmiy maqolalar, terminologik lugʻatlar, xalqaro standartlar, shuningdek, raqamli platformalarda (ilmiy jurnallar, texnologik bloglar, professional forumlar) qoʻllanilgan terminlar tashkil etdi. Maʼlumotlar korpusi asosan axborot texnologiyalari, iqtisodiyot, tibbiyot, sunʼiy intellekt va taʼlim sohalariga oid terminologik birliklardan iborat boʻldi. Ushbu sohalar tanlanishining asosiy sababi globallashuv jarayonlari aynan shu yoʻnalishlarda eng faol namoyon boʻlayotganidir.

Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy metodlar qoʻllanildi. Birinchi navbatda, deskriptiv-tahliliy metod yordamida ingliz tili terminologiyasining umumiy rivojlanish tendensiyalari tavsiflandi. Bu metod terminlarning paydo boʻlishi, faol qoʻllanilishi va tizimlashtirilishini aniqlashga xizmat qildi. Ikkinchi metod sifatida struktur-semantik tahlil qoʻllanildi. Ushbu usul orqali terminlarning soʻz yasash modellari, semantik kengayish mexanizmlari va terminologik birliklarning ichki tuzilishi oʻrganildi.

Bundan tashqari, chogʻishtirma (komparativ) metoddan foydalanildi. Ushbu metod ingliz tili terminlarining boshqa tillarga, xususan, oʻzbek tiliga oʻzlashuvi jarayonini tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etdi. Terminlarning toʻgʻridan-toʻgʻri oʻzlashtirilishi, fonetik va morfologik moslashuvi, shuningdek, kalkalash orqali tarjima qilinishi holatlari alohida tahlil qilindi. Bu orqali ingliz tili terminologiyasining global taʼsir koʻlami aniqlandi.

Miqdoriy tahlil metodlari terminologik birliklarning qoʻllanish chastotasini aniqlashda ishlatildi. Tanlangan matnlar korpusida terminlarning takrorlanish darajasi, ularning kontekstual ishlatilishi va funksional yuklamasi statistik usullar orqali hisoblab

chiqildi. Ushbu tahlil ingliz tili terminologiyasining qaysi sohalarda eng faol rivojlanayotganini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, diskursiv tahlil metodidan foydalanildi. Bu metod ingliz tili terminlarining professional va ilmiy diskursdagi rolini aniqlashga qaratildi. Terminlarning rasmiy hujjatlar, ilmiy maqolalar va ommaviy axborot vositalaridagi ishlatilishi tahlil qilinib, ularning kommunikativ samaradorligi baholandi.

Tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy terminologiya nazariyalari, sotsiologiya va kontakt lingvistikasi tamoyillari tashkil etdi. Ayniqsa, globallashuv va til o'zaro ta'siri masalalariga oid konseptual yondashuvlar tadqiqotning nazariy poydevori sifatida xizmat qildi. Metodologiyaning bunday kompleksligi tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlab, ingliz tili terminologiyasining rivojlanishini ko'p qirrali tarzda yoritishga imkon berdi.

Natijalar. O'tkazilgan tadqiqot natijalari globallashuv sharoitida ingliz tili terminologiyasi jadal va tizimli ravishda rivojlanayotganini ko'rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqladiki, ingliz tili terminologiyasi zamonaviy ilm-fan va texnologiya taraqqiyotiga tezkor moslashish xususiyatiga ega bo'lib, yangi tushunchalarni ifodalashda yuqori samaradorlikni namoyon etmoqda.

Birinchi natija sifatida ingliz tili terminlarining paydo bo'lish manbalari aniqlashtirildi. Tadqiqot ko'rsatishicha, yangi terminlarning aksariyati innovatsion texnologiyalar va raqamli sohalar bilan bog'liq. Masalan, sun'iy intellekt, ma'lumotlar tahlili va kiberxavfsizlik yo'nalishlarida so'nggi besh yil ichida yuzlab yangi terminlar shakllangan. Bu terminlarning aksariyati qisqa, ixcham va xalqaro miqyosda tez qabul qilinadigan birliklar hisoblanadi.

Ikkinchi muhim natija ingliz tili terminologiyasining struktur xususiyatlari bilan bog'liq. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ingliz tilida terminlar asosan affiksatsiya, kompozitsiya va qisqartmalar orqali yaratiladi. Ayniqsa, abbreviatura va akronimlar globallashuv sharoitida eng faol termin yasash usullaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu holat terminlarning tez tarqalishi va kommunikativ qulayligini ta'minlaydi.

Uchinchi natija ingliz tili terminlarining semantik rivoji bilan bog'liq. Tahlillar ko'plab terminlarning vaqt o'tishi bilan semantik kengayishga uchrayotganini ko'rsatdi. Dastlab tor professional doirada qo'llanilgan terminlar keyinchalik kengroq ijtimoiy diskursga kirib bormoqda. Bu jarayon ingliz tili terminologiyasining ommaviylashuviga olib kelmoqda.

To'rtinchi natija ingliz tili terminlarining boshqa tillarga o'zlashuvi bilan bog'liq. Tadqiqot davomida inglizcha terminlarning o'zbek tiliga kirib kelishi jarayoni faol ekanligi aniqlandi. Ko'plab terminlar asl shaklida qabul qilinib, minimal fonetik yoki morfologik moslashuvga uchramoqda. Bu holat ingliz tili terminologiyasining global ustunligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Beshinchi natija ingliz tili terminologiyasining ijtimoiy-kommunikativ ahamiyatiga taalluqlidir. Tadqiqot natijalari ingliz tili terminlarining xalqaro ilmiy va professional muloqotda yagona tushuncha maydonini yaratishga xizmat qilayotganini ko'rsatdi. Bu esa turli madaniyat va til vakillari o'rtasidagi axborot almashinuvini sezilarli darajada osonlashtirmoqda.

Umuman olganda, natijalar ingliz tili terminologiyasining globallashtirish sharoitida nafaqat lingvistik hodisa, balki global kommunikatsiyaning muhim vositasi ekanini isbotladi. Terminologik innovatsiyalar ingliz tilining xalqaro mavqeini mustahkamlab, uning zamonaviy dunyodagi yetakchi rolini yanada kuchaytirmoqda.

Muhokama. Tadqiqot natijalari globallashtirish sharoitida ingliz tili terminologiyasining rivojlanishi ko'p omilli va murakkab jarayon ekanini ko'rsatdi. Olingan empirik va nazariy ma'lumotlar ingliz tili terminologiyasining shakllanishi faqat lingvistik qonuniyatlar bilan cheklanmasdan, balki ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik va madaniy omillar bilan ham uzviy bog'liqligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, globallashtirishning tezlashuvi terminologik innovatsiyalar sur'atini keskin oshirib yuborgan.

Muhokama jarayonida aniqlangan asosiy jihatlardan biri shuki, ingliz tili terminologiyasi bugungi kunda global bilim ishlab chiqarishning markaziy vositasiga aylangan. Ilm-fan va texnologiya sohalarida yaratilayotgan yangi tushunchalar, odatda, dastlab ingliz tilida nomlanadi va keyinchalik boshqa tillarga tarqaladi. Bu holat ingliz tilining terminologik ustunligini mustahkamlab, uni global terminlar generatori sifatida namoyon qilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ingliz tili terminologiyasining muvaffaqiyatli tarqalishida uning struktur soddaligi va moslashuvchanligi muhim rol o'ynaydi. Qisqa, ixcham va semantik jihatdan aniq terminlar global muloqotda tez qabul qilinadi. Bu jihat ingliz tilini boshqa tillarga nisbatan ustun holatga keltiradi. Shu bilan birga, abbreviatura va akronimlarning keng qo'llanilishi terminologik iqtisodiylik tamoyilining ustuvorligini ko'rsatadi.

Muhokama davomida ingliz tili terminologiyasining boshqa tillarga ta'siri masalasi ham muhim o'rin tutadi. Tadqiqot natijalari ko'plab milliy tillarda inglizcha terminlarning faol o'zlashtirilayotganini ko'rsatdi. Bu jarayon bir tomondan ilmiy va professional muloqotni osonlashtirsa, ikkinchi tomondan milliy terminologik tizimlar uchun muayyan muammolarni yuzaga keltirmoqda. Jumladan, terminlarning haddan tashqari ko'p o'zlashuvi tilning ichki imkoniyatlarini cheklashi yoki milliy terminologiyaning rivojini sekinlashtirishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, ingliz tili terminologiyasining globallashtirish sharoitidagi roli ikki tomonlama baholanadi. Bir tomondan, u global integratsiya, bilim almashinuvini va texnologik taraqqiyotni jadallashtiruvchi omil sifatida ijobiy baholanadi. Ikkinchi tomondan esa, u til siyosati va terminologik mustaqillik masalalarini kun tartibiga olib

chiqadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda inglizcha terminlarning nazoratsiz kirib kelishi til muvozanatini buzish xavfini tug'diradi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat ingliz tili terminologiyasining diskursiv xususiyatlari bilan bog'liq. Tadqiqot ko'rsatdiki, inglizcha terminlar nafaqat ilmiy diskursda, balki ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va kundalik muloqotda ham faol qo'llanilmoqda. Bu holat terminologiyaning ijtimoiylashuviga olib kelib, uning faqat mutaxassislar doirasidan chiqib, keng jamoatchilikka kirib borishini ta'minlamoqda.

Umuman olganda, muhokama qilingan natijalar ingliz tili terminologiyasining globallashuv davridagi rivoji murakkab va ko'p qirrali jarayon ekanini ko'rsatadi. Bu jarayonni samarali boshqarish uchun ilmiy asoslangan terminologik siyosat, muvozanatli til rejalashtirish va milliy tillarning ichki imkoniyatlarini faollashtirish zarur.

Xulosa. Mazkur ilmiy maqolada globallashuv sharoitida ingliz tili terminologiyasining rivojlanish jarayonlari kompleks tarzda tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari ingliz tili terminologiyasining zamonaviy dunyoda yetakchi kommunikativ va ilmiy vosita sifatida shakllanganini yaqqol ko'rsatdi. Ingliz tilining global mavqei uning terminologik tizimining tezkor yangilanishi va moslashuvchanligi bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlandi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tili terminologiyasi globallashuv sharoitida fan, texnologiya, iqtisodiyot va ta'lim sohalarining jadal rivojlanishiga bevosita xizmat qilmoqda. Yangi terminlarning paydo bo'lishi va tez tarqalishi global bilim almashinuvini yengillashtirib, xalqaro ilmiy hamkorlikni kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, ingliz tili terminologiyasining kengayishi boshqa tillarning terminologik tizimlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Tadqiqot ingliz tili terminologiyasining rivojlanishi nafaqat lingvistik hodisa, balki ijtimoiy va madaniy jarayon ekanini ham ko'rsatdi. Terminologik innovatsiyalar jamiyatning texnologik ehtiyojlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, ular globallashuvning muhim ko'rsatkichlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu jarayon ingliz tilining xalqaro mavqei yanada mustahkamlab, uni global muloqotning asosiy vositasiga aylantirmoqda.

Amaliy jihatdan, maqola natijalari ingliz tili terminologiyasini o'qitish, tarjima qilish va standartlashtirish jarayonlarida qo'llanishi mumkin. Shuningdek, tadqiqot natijalari milliy terminologik siyosatni shakllantirishda, inglizcha terminlarni ongli va tizimli tarzda o'zlashtirish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kelgusidagi tadqiqotlar ingliz tili terminologiyasining alohida sohalar bo'yicha rivojlanishini chuqurroq o'rganishga, shuningdek, inglizcha terminlarning boshqa tillarga moslashuv mexanizmlarini empirik asosda tahlil qilishga qaratilishi mumkin. Bu esa globallashuv davrida til va terminologiya muammolarini yanada to'liq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi. "Davlat tili haqida" Qonun (3561-XI). 21.10.1989. (Milliy qonunchilik bazasi hujjati).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" (PF-6084). 20.10.2020. (Milliy qonunchilik bazasi hujjati).
3. Mustaqimova Q. Uzbek language and its terminology // Science Research (inlibrary.uz). 2025.
4. Xurramova M. Understanding terms and terminology // ZDIF (in-academy.uz). 2025.
5. Khudaybergenova D. M. Development and Standardization of Terminology Across Domains // European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. 2025.
6. (Muallif ko'rsatilmagan). Uzbek terminology (o'quv-uslubiy material, PDF). BuxDU resursi. 2024.
7. ISO. ISO 860:2007. Terminology work — Harmonization of concepts and terms. Geneva: International Organization for Standardization, 2007.
8. ISO. ISO 1087. Terminology work and terminology science — Vocabulary. Geneva: International Organization for Standardization. (amaldagi nashr).
9. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999.
10. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2000.

